

Slutredovisning av regeringsuppdrag

Uppdrag om satsning på kvalitativ vård för flickor (S2023/03257) för budgetåret
2024 avseende Statens institutionsstyrelse

Statens institutionsstyrelse

Adress Svetsarvägen 10
171 22 Solna

Telefon 010-453 40 00
Fax 010-453 40 50

E-post registrator@stat-inst.se
Internet <https://www.stat-inst.se>

Org-nr 202100-4508

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	3
1.1	Kartläggning av behov av insatser	3
1.1.1	Behovsområden	3
1.1.2	Behov av insatser	3
1.1.3	Kan SiS möta de behov av insatser som finns?	3
1.1.4	Hur kommer behoven av insatser att se ut framöver?	4
2.1	Insatser för flickor under åren 2021–2022	4
2.1.1	Minskad gruppstorlek och förstärkt vårdorganisation	4
2.1.2	Flexibla platser	4
2	Bakgrund	5
2.2	Avgränsningar	5
3	Syfte	5
4	Genomförande	5
5	Resultat	6
5.1	Flicksatsning inom SiS under åren 2021–2022	6
5.1.1	Minskad gruppstorlek och förstärkt vårdorganisation	6
5.1.2	Flexibla platser införs 2023	8
5.1.3	Särskilt förstärkta avdelningar	8
5.2	Behov av insatser inom gruppen flickor som vårdas inom SiS	10
5.2.1	Avgränsningar	10
5.2.2	Behovsområden	10
5.2.3	Behov av insatser	14
5.2.4	Kan SiS möta de behov av insatser som finns?	17
5.2.5	Hur kommer behoven av insatser se ut framöver?	17
6	Referenser	20

1 Sammanfattning

Syftet med denna rapport är att besvara det regeringsuppdrag Statens institutionsstyrelse fick avseende satsning på kvalitativ vård för flickor. Uppdraget genomfördes genom att redovisa de insatser som gjorts för flickor under åren 2021–2022 och kartlägga vilka behov av ytterligare insatser som finns.

1.1 Kartläggning av behov av insatser

1.1.1 Behovsområden

Som grupp sett har flickor som vårdas inom SiS stora och sammansatta vårdbehov. Dessa behov delades upp i följande områden: psykiatri och neuropsykiatri, sociala relationer, beroende, sexuellt riskbeteende och erfarenhet av sexuella övergrepp, kriminalitet samt somatisk vård och tandvård.

1.1.2 Behov av insatser

Flickor som vårdas inom SiS bedöms främst vara i behov av:

- 1) Mindre grupper och bibehållen bemanning
- 2) Differentierade avdelningar efter vårdbehov
- 3) Tillgång till psykiatrisk kompetens.

Andra nödvändiga insatser är anpassade lokaler, att personalgruppen är anpassad efter flickors behov, meningsfulla aktiviteter, hälso- och sjukvård, sexuell och reproduktiv hälsa samt familjebehandling.

1.1.3 Kan SiS möta de behov av insatser som finns?

SiS förmår stabilisera flickors turbulenta livssituationer, vilket i sin tur är en förutsättning för ett socialt fungerande liv utan missbruk, kriminalitet eller socialt nedbrytande beteende. Vid behov av psykiatrisk specialistvård har SiS inte rätt förutsättningar, där samverkan med andra aktörer är nödvändig och avgörande för att tillgodose behoven. Integrerad vård är ett exempel på hur dessa behov bättre kan mötas. Samverkan med andra aktörer är även nödvändig för att möta behoven inom somatisk hälsa och tandvård.

Kapacitetsbristen utmanar SiS möjlighet att differentiera vården. För att möjliggöra omedelbar anvisning av plats och att exempelvis pröva vård i öppnare former krävs en överkapacitet som ger lediga platser och skapar en flexibilitet på dessa avdelningar.

1.1.4 Hur kommer behoven av insatser att se ut framöver?

Motsvarande behovsområden som finns hos flickors som vårdas inom SiS idag förväntas finnas även fortsättningsvis. Inom behovsområdena psykiatri, neuropsykiatri samt kriminalitet och våld förväntas en ökning.

Utifrån den förväntade ökningen av behov kopplade till psykiatri och neuropsykiatri behövs i första hand de tre ovan listande insatserna. Angående den förväntade ökningen av behov kopplade till kriminalitet och våld behövs avdelningar med hög säkerhetsklassning även för flickor. Därtill behövs ytterligare kompetens och resurser för att förebygga och hantera hot och våld som flickor riktar mot andra, inklusive andra placerade flickor samt medarbetare inom SiS.

2.1 Insatser för flickor under åren 2021–2022

2.1.1 Minskad gruppstorlek och förstärkt vårdorganisation

Mindre grupper och högre personaltäthet var en gynnsam del av de insatser som genomfördes åren 2021–2022. Den minskade gruppstorleken, tillsammans med den ökade personaltätheten per placerad flicka som detta innebar, beskrevs vara en viktig del i att både yngre och äldre flickors vård- och behandlingsmiljö förbättrades och att förutsättningar för trygga relationer till behandlingspersonalen ökade.

2.1.2 Flexibla platser

Motsvarande bild framkom genom arbetet med flexibla platser och garantiplatser på avdelningar för flickor, där färre platser tillsammans med en högre personaltäthet i kombination med ökad flexibilitet avseende användandet av vissa avdelningars platser var gynnsamma för vården.

2.1.3 Särskilt förstärkta avdelningar

De särskilt förstärkta avdelningarna utformades för att möta de särskilda behov som finns hos en grupp flickor, som sammanfattat kan beskrivas som flickor med autism och/eller intellektuell funktionsnedsättning i kombination med hög förekomst av utagerande våld. Genom att minska antalet platser per avdelning, ha en högre personaltäthet, öka kunskaperna i personalgruppen utifrån målgruppens behov samt anpassa lokalerna, beskrivs de särskilt förstärkta avdelningarna vara bättre rustade för att möta målgruppens behov. Detta har i en uppföljning exempelvis visat sig genom betydande minskningar i antalet avskiljningar inom målgruppen.

2 Bakgrund

Statens institutionsstyrelse (SiS) fick i regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Statens institutionsstyrelse följande uppdrag.

Statens institutionsstyrelse ska följa upp flicksatsningen som pågick 2021–2022 och utvärdera hur placerade flickors behov av insatser uppfylls. Myndigheten ska analysera vilka olika typer av insatser som behövs för placerade flickor, vilka behov av insatser som uppfylls helt eller delvis, och vilka behov som inte uppfylls. En prognos för vilka olika typer av behov av insatser som placerade flickor kommer att behöva framöver ska också ingå. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 15 maj 2024.

2.2 Avgränsningar

Uppdraget har avgränsats till att gälla en sammanställning av befintliga rapporter och redovisningar med relevans för de frågor uppdraget berör, tillsammans med en mindre datainsamling gällande flickors behov av insatser.

SiS har i en hemställan till regeringen efterfrågat ett förtydligt forskningsuppdrag för att möjliggöra utvärderingar av kvalitet.¹ Tiden på SiS är relativt kort i de placerades liv och relevanta utfall för att uttala sig om måluppfyllelse eller effekter av de insatser som görs under tiden på SiS kräver hantering och bearbetning av data som SiS idag saknar rättsliga förutsättningar för att göra.

3 Syfte

Syftet med denna rapport är att besvara regeringsuppdraget utifrån ovan beskrivna avgränsningar genom att 1) redovisa de insatser som gjorts för flickor under åren 2021–2022 och 2) kartlägga vilka behov av ytterligare insatser som finns.

4 Genomförande

Genomförandet har bestått av två delar. Den första delen innebar att dokument med relevans för uppdraget sammanställdes. Den andra delen innebar fokusgrupper där nyckelpersoner när det gäller vården av flickor inom SiS har fått redogöra för sin bild av flickors behov av insatser. Exempel på dessa nyckelpersoner är institutionschefer, kvalitetschefer, enhetschefer, psykologer samt personer från SiS huvudkontor som representerar olika perspektiv såsom vård och behandling, placering och kapacitet samt juridik. Flickors synpunkter ingår i de sammanställda dokumenten och har till stora

¹ SiS. (2022a). *Hemställan om översyn av vissa bestämmelser som styr SiS verksamhet*. Dnr 1.1.4-4201-2022. Statens institutionsstyrelse.

delar legat till grund för flera av nyckelpersonernas uttalanden. Redovisningen har även presenterats för SiS brukarråd som delar bilden av flickornas vårdbehov.

5 Resultat

Resultatet delas upp under rubriker efter uppdragets frågor:

1. Flicksatsningen som pågick under åren 2021–2022
2. Behov av insatser inom gruppen flickor som vårdas inom SiS:
 - Vilka behov av insatser finns det?
 - Kan SiS möta de behov av insatser som finns?
 - Hur kommer behoven av insatser se ut framöver?

Den första delen av rapporten redovisas genom att sammanställa relevanta underlag med hänvisningar till underlagen i sin helhet. Den andra delen redovisas genom sammanställning av det som framkommit i fokusgrupperna samt genom hänvisningar till underlag som styrker det som lyftes i dessa grupper.

5.1 Flicksatsning inom SiS under åren 2021–2022

Det som avses i denna del är de insatser som följde av beslutet om en samlad satsning för att bättre möta flickors och kvinnors behov inom tvångsvården.²

5.1.1 Minskad gruppstorlek och förstärkt vårdorganisation

Från april 2021 till oktober 2022 minskades antalet platser på vissa avdelningar för flickor samtidigt som den personaltäthet som gällde inför platsminskningen bibehölls. Det gällde avdelningar på ungdomshemmen Folåsa, Ljungaskog och Fagared. Nedan listas namnet på institutionen, avdelningen samt antalet minskade platser.

Institution	Avdelning	Antal minskade platser
Folåsa	Röda Stugan	2
Folåsa	Villan	2
Folåsa	Allén	1
Folåsa	Västan	1
Fagared	Västergård	2
Fagared	Östergård	2
Ljungaskog	Ekhaga	1

² SiS. (2021). *Beslut om en samlad satsning för att bättre möta flickors och kvinnors behov inom tvångsvården*. Dnr. 1.1.3-1250-2021. Statens institutionsstyrelse.

Med den förstärkta vårdorganisationen avsågs utbildningar, forumträffar, arbetsträffar med enheten för placering³ och implementeringsstöd. På grund av pandemin kunde dessa endast genomföras i begränsad uträkning, vilket inte gav det stöd till verksamheten som var avsett.

Syfte

Syftet med att minska antalet platser med bibehållen bemanning var att bättre kunna möta behoven hos gruppen flickor och därigenom minska avskiljningstal och vård i enskildhet.

Resultat och slutsatser

Avskiljningar och vård i enskildhet minskade gruppen. Med få undantag upplevde de berörda avdelningarna och de vårdade flickorna en förbättrad vårdmiljö och arbetsmiljö och stärkta förutsättningarna att bedriva vård och behandling av god kvalitet.

Flickorna från de reducerade avdelningarna återgav genomgående en mer positiv bild av vården. En försiktig slutsats är att den minskade gruppstorleken, tillsammans med den ökade personaltäthet per placerad flicka som detta innebar, kan ha medfört att både yngre och äldre flickors vård- och behandlingsmiljö förbättrades och att förutsättningar för trygga relationer till behandlingspersonalen stärktes.

Både medarbetare och chefer var överens om att minskningen av antalet platser med bibehållen bemanning medförde betydande fördelar när det kommer till förutsättningar att ge en trygg och säker vårdmiljö för de flickor som vårdades på avdelningarna samt en trygg och stabil arbetsmiljö för de som utförde vårdarbetet.^{4, 5}

³ Enheten för placering ansvarar för rådgivning och platsanvisning till kommunernas socialtjänst vid placering på ungdomshem eller LVM-hem. Enheten ansvarar också för placering och frågor som rör verkställighet av sluten ungdomsvård.

⁴ SiS. (2022b). *Samlad satsning för att bättre möta flickors och kvinnors behov inom tvångsvården – lägesrapport efter 1, 5 års arbete*. Dnr 1.1.4-6459-2022. Statens institutionsstyrelse.

⁵ SiS. (2022c). *Minskad gruppstorlek och förstärkt vårdorganisation på vissa avdelningar för flickor – En ettårsuppföljning*. Dnr 1.1.4-6463-2022. Statens institutionsstyrelse.

5.1.2 Flexibla platser införs 2023

Mot bakgrund av flicksatsningens positiva resultat tillsammans med behovet av ett mer flexibelt nyttjande av myndighetens platskapacitet testades och pilottestades konceptet flexibla platser under 2023. I verksamhetsplanen för 2024 har flexibla platser planerats att införas på nio ungdomshem och 16 avdelningar, totalt 17 platser. De flexibla platserna finns huvudsakligen på avdelningar som har minskat till sex grundplatser med bibehållen resurstilldelning. Dessa är till stor del avdelningar som ingått i flicksatsningen men även två avdelningar för pojkar där lokalerna tillåter högre beläggning under kortare perioder.⁶

Garantiplatser

Som en del i arbetet med flexibla platser har sedan 1 juni 2023 konceptet med garantiplatser pilottestats på SiS ungdomshem Folåsa, som är en institution för yngre flickor. Under pilotprojektet minskades antalet platser till sex grundplatser på Folåsas läsbara avdelningar. På detta sätt skapades flexibla platser och med det möjlighet att pröva ett nytt system där socialtjänsten, efter utskrivning av en flicka, garanterades en plats för återinskrivning inom en månad. Syftet var dels att, i likhet med flicksatsningens resultat, skapa förutsättningar för en stabilare verksamhet, en bättre vård- och arbetsmiljö samt bland annat ökad kontinuitet och trygghet genom att möjliggöra återinskrivning på samma ungdomshem. Syftet var också att undersöka om platsgaranti för återinskrivning skulle kunna resultera i kortare vårdtid och att flickor tidigare kommer vidare till andra vårdinsatser.

I januari 2024 beslutades att förlänga pilotprojektet till och med 31 maj 2024 eftersom inga flickor dittills återinskrivits på garantiplats. Detta ses som ett positivt resultat då det skulle kunna tyda på att socialtjänsten i högre grad testat andra insatser i ett tidigare skede samt att dessa insatser tycks vara tillräckligt stabila. Pilotprojektet planeras att slututvärderas i juni 2024 och därefter kan ett ställningstagande göras om garantiplatser bör införas som generellt användningsområde för flexibla platser.⁷

5.1.3 Särskilt förstärkta avdelningar

Inom SiS finns ett behov av anpassad vård för individer med omfattande psykiatrisk och neuropsykiatrisk problematik. Inom denna grupp finns en kombination av autism,

⁶ SiS (2024f). *Arbetsätt och definitioner av flexibla platser*. Dnr 3.3-0904-2024. Statens institutionsstyrelse.

⁷ Ibid

intellektuell funktionsnedsättning, ADHD, PTSD, självskadebeteende samt kraftigt utagerande beteende, där hot och våld även riktats mot behandlingspersonal. Vårdbehoven motsvarar delvis de som beskrivs inom LSS, personkrets 1 och återfinns bland både flickor och pojkar men de är klart överrepresenterade hos flickor som vårdas inom SiS.⁸

Behovet av den anpassade vården har konstaterats genom granskningar av framför allt avskiljningstalen, där ovan beskrivna målgrupp är överrepresenterad. Mot bakgrund av detta startade år 2019 avdelning Kullen på SiS ungdomshem Brättegården med uppdraget att erbjuda anpassad vård utifrån målgruppens behov. Anpassningarna avsåg lokalens utformning, ungdomsgruppens storlek, personaltäthet samt utbildning och handledning till personalgruppen i relevanta kunskaper för arbetet – främst med fokus på neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Efter ett års verksamhet på avdelning Kullen beskrevs betydligt bättre förutsättningar att möta behoven hos målgruppen med goda utfall som exempelvis nöjdhet med vården och en avsevärd minskning av antalet avskiljningar för de ungdomar som placerats på avdelningen. Som en följd av det positiva utfallet på avdelning Kullen beslutades att tre nya avdelningar skulle öppnas inom ungdomsvården. Sedan införandet av dessa nya avdelningar har SiS haft fyra avdelningar inom ungdomsvården, varav tre är för flickor. Under våren 2024 öppnas ytterligare en avdelning för flickor. Dessa avdelningar kallas särskilt förstärkta avdelningar (SFA).

Utvärdering av SFA

En utvärdering av de särskilt förstärkta avdelningarna där ungdomar som vårdades senhösten 2021 till och med sommaren 2022 inkluderades. Utvärderingen granskade bland annat avskiljningstal och andra indikationer avseende vårdens utfall. Antalet avskiljningar minskade med 75 procent jämfört med den avdelning barnet eller ungdomen vårdades på inför och i direkt anslutning till påbörjad vård på SFA. Jämfört med historisk placering, där vård inom SiS avslutats för att sedan återupptas, var minskningen av antalet avskiljningar 82 procent.

⁸ SiS. (2020). *Särskilda vård- och resursbehov – En kartläggning av särskilt vård- och resurskrävande ungdomar och klienter som vårdats inom SiS åren 2018 och 2019*. Dnr 1.1.3-2890-2020. Statens institutionsstyrelse.

Utifrån de resultat som framkom i utvärderingen var slutsatsen att ett fortsatt arbete med SFA inom myndigheten är värdefullt. SFA beskrevs som gynnsamt för målgruppen, vilket visade sig genom minskad förekomst av en rad icke önskvärda företeelser såsom avskiljningar och hot och våld, samt genom ökad trygghet, trivsel och nöjdhet med vården både hos flickor och medarbetare. Även socialtjänsten gav uttryck för ökad nöjdhet med vården inom SFA.⁹

Under våren eller sommaren 2024 väntas resultaten från ytterligare en utvärdering av vården på SFA. Preliminärt tycks resultaten i stort ligga i linje med resultaten från föregående utvärdering.

5.2 *Behov av insatser inom gruppen flickor som vårdas inom SiS*

5.2.1 **Avgränsningar**

Behoven av insatser inom gruppen flickor som vårdas inom SiS är stora. Fokus för rapporteringen är vård och behandling, varför behoven av exempelvis skola inte redovisas djupare. Samtidigt är skola och utbildning viktiga skyddsfaktorer och en grundläggande del av det samlade vårdinnehållet. Aktiviteter som gynnar ökad skolnärvaro samt stärkt skolidentitet är avgörande för den förändring myndigheten verkar för när det gäller flickor som vårdas inom SiS.

5.2.2 **Behovsområden**

Hos gruppen flickor som vårdas inom SiS är några centrala behovsområden psykiatri och neuropsykiatri, sociala relationer, beroende, sexuellt riskbeteende och erfarenhet av sexuella övergrepp, kriminalitet samt somatisk vård och tandvård. Nedan beskrivs dessa översiktligt, följt av en samlad beskrivning av insatser utifrån dessa behovsområden.

Psykiatri och neuropsykiatri

Det psykiatriska och neuropsykiatriska vårdbehovet inom gruppen flickor är omfattande. Drygt åtta av tio flickor har minst en psykiatrisk diagnos, fler än två av tre flickor har minst två psykiatriska diagnoser och var femte flicka har fyra eller fler

⁹ SiS. (2022d). *Utvärdering av de särskilt förstärkta avdelningarna, SFA – En deltidsvärdering av implementering och vårdutfall vid SiS fem särskilt förstärkta avdelningar*. Dnr 1.1.4-6462-2022. Statens institutionsstyrelse.

ställda diagnoser. Ställt i relation till gruppen pojkar som vårdas inom SiS har flickorna avsevärt större psykiatriska vårdbehov.

Drygt var fjärde flicka har posttraumatiskt stressyndrom och fler än var tionde flicka har depression och ångestsyndrom. När även kliniska symtom inkluderas, visar mer än var fjärde flicka symtom på emotionellt instabilt personlighetssyndrom (emotionellt instabilt personlighetssyndrom är en diagnos som vanligen inte ställs före 18 års ålder).

Tre av fem flickor har diagnosen ADHD och en fjärdedel har en autismdiagnos. Var tionde flicka har diagnosen intellektuell funktionsnedsättning. Därtill är den kliniska bilden inom SiS att en stor andel av flickorna har det som kallas svag teoretisk begåvning.¹⁰

Hälften av flickorna har någon gång i livet försökt ta sitt liv. Hälften av flickorna har haft självmordstankar. Tre av fyra flickor har någon gång i livet avsiktligt försökt skada sig själv.¹¹

I en kartläggning av psykiatriska vårdbehov bland barn och ungdomar inom SiS hade i huvudsak flickor uppvisat akuta psykiatriska tillstånd de senaste sex månaderna. Var femte flicka hade ett suicidbeteende och ungefär var sjätte flicka hade gjort ett suicidförsök eller hade ett självskadebeteende. Motsvarande siffror för pojkarna kunde i kartläggningen inte redovisas då antalet individer för respektive tillstånd var färre än fem. I sammanhanget är det värt att notera att antalet pojkar som är placerade inom SiS är cirka dubbelt så många som antalet flickor.¹²

Sociala relationer

Flickor som vårdas inom SiS har ofta svårigheter med sociala relationer. Detta kommer till uttryck genom återkommande konflikter och mobbning flickorna emellan. Ett stort behov är att lära sig hantera vardagen tillsammans med andra, snarare än specifika behandlingsaktiviteter utifrån flickans individuella behov. En del av det är att

¹⁰ (2023b). *PM Resultatredovisning – Kartläggning av psykiatriska vårdbehov bland barn och ungdomar inom SiS år 2022*. Dnr 1.1.3-4392-2023. Statens institutionsstyrelse.

¹¹ SiS. (2024g). *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2022 – En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju*. Statens institutionsstyrelse.

¹² SiS. (2023b). *PM Resultatredovisning – Kartläggning av psykiatriska vårdbehov bland barn och ungdomar inom SiS år 2022*. Dnr 1.1.3-4392-2023. Statens institutionsstyrelse.

möjliggöra fritidsaktiviteter. Med aktuell personaltäthet på avdelningar med flickor är detta behov svårt att möta.

Det är även vanligt med konflikter i familjen och flickor har ofta stora behov kopplade till familj och nätverk.

Beroende

Var femte flicka har diagnosen substansbrukssyndrom (skadligt bruk av alkohol eller andra droger) och ytterligare en fjärdedel av flickorna uppvisar kliniska symtom på substansbrukssyndrom utan att ha en ställd diagnos. Sammantaget handlar det om knappt hälften av flickorna som har antingen ställd diagnos eller uppvisade symtom på diagnosen.¹³

Cannabis (marijuana/hasch) samt alkohol är de vanligaste drogerna som har använts 30 dagar innan intagning på SiS, där fyra av fem flickor uppger att de använt cannabis och 86 procent uppger att de har använt alkohol. Kokain, ecstasy, läkemedel och amfetamin uppges ha använts av ungefär 40 procent av flickorna.¹⁴

Sexuellt riskbeteende och erfarenhet av sexuella övergrepp

Den vanligaste orsaken till placering på SiS för flickor är "annat socialt nedbrytande beteende". Med annat socialt nedbrytande beteende menas enligt lagtexten att barnet eller ungdomen beter sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer. Det kan till exempel handla om att barnet eller ungdomen har begått något eller några allvarliga brott utan att det betraktas som brottslig verksamhet. Det kan även handla om att barnet eller ungdomen mer än tillfälligt vistas i olämpliga miljöer som i till exempel missbruksmiljöer, eller att barnet eller ungdomen har sex mot ersättning. Exempelen är inte uttömmande och socialnämnden måste alltid göra en sammantagen bedömning utifrån de beteenden som barnet eller ungdomen uppvisar.¹⁵

Sexuellt riskbeteende i kombination med en historia av utsatthet för sexuella övergrepp kan användas som grund för placering inom SiS. SiS tvångsvård ska ge flickan skydd

¹³ SiS. (2023b). *PM Resultatredovisning – Kartläggning av psykiatriska vårdbehov bland barn och ungdomar inom SiS år 2022*. Dnr 1.1.3-4392-2023. Statens institutionsstyrelse.

¹⁴ SiS. (2024g). *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2022 – En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju*. Statens institutionsstyrelse.

¹⁵ Ibid

från riskfulla miljöer i vilka sexuella övergrepp kan ske på nytt. Denna placeringsgrund är omdiskuterad och kan medföra att ansvar och skuld för sexuella övergrepp tillskrivs offret.¹⁶

Av flickorna som vårdas inom SiS har fler än hälften utsatts för sexuella övergrepp och nästan var femte flicka har blivit utsatt för sexuella övergrepp av någon de har stått i beroendeställning till. Fler än var sjunde flicka har haft sex i utbyte mot pengar eller andra förmåner.¹⁷

Kriminalitet

Knappt var femte flicka har brottslig verksamhet som placeringsorsak på SiS. Snatteri, misshandel och hot eller våld mot tjänsteman var de vanligaste brott och förseelser flickor varit inblandade i de senaste 12 månaderna enligt sammanställningen av ADAD inskrivningsintervju 2022.¹⁸

Fler än hälften av flickorna uppger att de någon gång i livet haft ett våldsamt beteende.¹⁹ Det är vanligast att flickor som vårdas inom SiS har ett reaktivt våld. En reaktiv våldshandling utmärks ofta av någon sorts provokation från en annan person samt att handlingen är impulsivt och att reaktionen medför att flickan skadar den andra personen. Inom SiS finns det även ett flertal flickor som har ett planerat och beräknat våld.

Somatisk vård och tandvård

Det finns stora behov av somatisk vård hos gruppen flickor som vårdas inom SiS och den somatiska vården är ofta eftersatt. Därtill har flickor ofta har sömnproblem, vilket nästan tre av fyra flickor uppger att de har. Andra vanliga problem för flickorna är magont, ryggont och att ofta ha huvudvärk, vilket fler än var tredje flicka uppger för respektive tillstånd.²⁰

¹⁶ Kärnekull Wolfe, G., Östensson, I., Brodersen, S., Rietz, K. & Kanakaris, Z. (2023, 21 mars). Flickor "låter sig inte utsättas" för övergrepp. *Expressen*. <https://www.expressen.se/debatt/flickor-later-sig-inte--utsattas-for-overgrepp/>

¹⁷ SiS. (2024g). *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2022 – En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju*. Statens institutionsstyrelse.

¹⁸ SiS. (2024g). *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2022 – En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju*. Statens institutionsstyrelse.

¹⁹ Ibid

²⁰ Ibid

Både pojkar och flickor som vårdas inom SiS har högre förekomst av munhälso-relaterad sjukdom än normalbefolkningen. I princip samtliga unga placerade på SiS särskilda ungdomshem har någon form av munhälsoproblem.²¹

5.2.3 Behov av insatser

Utifrån ovan beskrivna behovsområden beskrivs här behov av insatser hos gruppen flickor som vårdas inom SiS.

Mindre grupper och högre personaltäthet

Den insats som enskilt har bäst förutsättningar att göra en avgörande skillnad för vården av flickor inom SiS bedöms vara mindre grupper i kombination med högre personaltäthet. Med denna insats kan de flesta ovan listade behovsområden mötas i hög utsträckning. Behoven av andra insatser blir även mindre, till exempel möjlighet till sektionering och vård i enskildhet (beskrivs nedan). En av de större fördelarna med mindre grupper och högre personaltäthet är att det ger bättre förutsättningar att möta flickors individuella behov. Önskvärt vore fyra flickor per avdelning och en behandlare per flicka.

Differentierade avdelningar efter vårdbehov

För att bättre möta individuella behov och skapa en gruppsammansättning som är gynnsam för vården och behandlingen behövs högre grad av differentiering av avdelningarna för flickor. Det behövs avdelningar med särskild kompetens och anpassningar utifrån olika flickors vårdbehov. Ovan listade behovsområden kan fungera som vägledning för detta.

För att möjliggöra omedelbar anvisning av plats och att exempelvis pröva vård i öppnare former krävs en överkapacitet som ger lediga platser och skapar en flexibilitet på dessa avdelningar.

På avdelningar med öppna platser behöver personaltätheten vara lika hög som på avdelningar med låsbara platser. Detta eftersom det ofta är i öppnare former flickorna behöver ännu mer stöd och hjälp av personal.

²¹ Kalin, T., Carlson, E., Enell, S., Ander, B., Stenebrand, A. & Lindmark U. (2024). *Munhälsa och tandvård hos barn och unga på särskilda ungdomshem – Kartläggning av behov av och uppfattningar om munhälsa och tandvård* [Oppublicerat manuskript].

Vid avslutad vård inom SiS är det viktigt att det finns utslussningsförfaranden där nästa steg i vårdkedjan tar vid på ett tydligt sätt.

Hälso- och sjukvård

Samverkan med regionerna för hälso- och sjukvårdsinsatser är avgörande för vården och behandlingen av flickor. Integrerad vård är en framgångsfaktor där denna samverkan stärkts.²² En viktig del av detta är att placerade barn och ungdomar får en sammanhållen individuell vårdplan (SIP). Arbetet med SIP är viktigt för att de placerade ska ges rätt vårdinsatser och för att säkerställa att vårdtiden inom den statliga ungdomsvården inte blir längre än nödvändigt.²³

Flickor som vårdas inom SiS är ofta i behov av psykiatrisk specialistvård, tillsammans med habiliterande och stödjande insatser. Viktiga kompetenser inom området är psykiatriker, psykologer, sjuksköterskor, arbetsterapeuter samt logopedier. Särskilt viktig är tillgången till den psykiatriska kompetensen.

Insatser som ger grundläggande kunskaper till personal på avdelningar för flickor om vanliga sjukdomar samt praktiska färdigheter såsom såromläggning är även önskvärt.

Insatser behövs även som förbättrar flickors munhälsa såsom att rutiner upprättas för att stödja flickorna att borsta tänderna samt att samtliga flickor som placeras inom SiS ges möjlighet till en grundläggande kvalificerad undersökning utförd av legitimerad personal från tandvården.²⁴

Anpassade lokaler

Utöver vikten av trivsamma vårdmiljöer behöver lokalerna på avdelningar som vårdar flickor kunna sektioneras för att lättare dela upp gruppen vid behov. Detta i synnerhet med dagens gruppstorlekar. Dessutom behövs möjlighet till vård i enskildhet.

²² SiS. (2023a). *Delrapport 1: Integrerad vård inom SiS - Uppföljning av integrerad vård 2022*. Dnr 1.1.4-3126-2023. Statens institutionsstyrelse.

²³ SiS. (2024d). *Remissvar över betänkandet SOU 2023:66 För barn och unga i samhällsvård*. Dnr 1.7.1-8841-2023. Statens institutionsstyrelse.

²⁴ Kalin, T., Carlson, E., Enell, S., Ander, B., Stenebrand, A. & Lindmark U. (2024) *Munhälsa och tandvård hos barn och unga på särskilda ungdomshem – Kartläggning av behov av och uppfattningar om munhälsa och tandvård* [Oplicerat manuskript].

Personalgruppen anpassad efter flickors behov

Personalgrupper på avdelningar för flickor behöver utbildning och regelbunden handledning i kunskaper och förhållningssätt som är anpassade efter flickors behov. Exempelvis utifrån ovan listade behovsområden.

Enligt Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har många placerade barn och unga en positiv upplevelse av sin vistelse på SiS, men flickor är jämfört med pojkar generellt mer utsatta och känner sig mindre trygga. I samtal med IVO har barn och unga lyft att fördelningen av manlig och kvinnlig personal kan påverka upplevelsen av trygghet och säkerhet.²⁵ SiS har tagit fram ett utvecklingsmål som handlar om att 70 procent av personalgruppen på avdelningar för flickor ska vara kvinnor.²⁶ Oavsett kön behöver flickor trygga vuxna samt vårdmiljöer där otillbörliga relationer och övergrepp inte är möjliga. Återigen är gruppstorlek och personaltäthet en viktig insats för att möjliggöra detta.

Meningsfulla aktiviteter

Det behöver finnas goda möjligheter till meningsfulla aktiviteter och sysselsättningar för flickor. Exempelvis fysisk aktivitet, skola, färdighetsträning och fritidsaktiviteter.

Sexuell och reproduktiv hälsa

Det finns behov av kontakt med ungdomsmottagning samt barnmorska för stöd till flickor utifrån sexuell och reproduktiv hälsa. Det behövs även kunskaper hos personal på avdelningar som vårdar flickor om lämpliga sätt att prata med flickor som berör sexuell och reproduktiv hälsa. I dessa samtal är det viktigt att kunna möta flickor på ett icke skuldbeläggande, validerande och normmedvetet sätt. Skam är ofta främsta anledningen till att inte prata med vuxna om dessa områden, tillsammans med en rädsla och oro över vuxnas reaktioner samt vilka konsekvenser som kan följa.²⁷

Familjebehandling

Det finns behov av att stärka relationen till familjen hos gruppen flickor som vårdas inom SiS. Familjebehandlare är en viktig roll för att möta detta behov.

²⁵ SiS. (2024a). *Handlingsplan med anledning av IVO:s förstärkta tillsyn av SiS ungdomshem*. Dnr 1.1.3-9994-2024. Statens institutionsstyrelse.

²⁶ SiS. (2023c). *Verksamhetsplan 2022–2024 – Avser planeringsåret 2024*. Statens institutionsstyrelse.

²⁷ Thell, M. & Lind Vasques, F. (2024). *”Man ser det som ett hack. Något lätt som ingen behöver få veta” – En rapport om barns upplevelser och erfarenheter av sugardejting*. ECPAT Sverige.

5.2.4 Kan SiS möta de behov av insatser som finns?

Möjligheten att möta ovan beskrivna behovsområden skiljer sig åt mellan de olika ungdomshemmen. Några viktiga faktorer för att bättre möta behoven tycks vara gruppstorlek och personaltäthet tillsammans med personalgruppens och ledningens stabilitet. Därutöver är lokalernas utformning och skick viktiga faktorer.²⁸

Det behövs en tydlighet avseende SiS uppdrag och förväntningar på vårdens innehåll för att fullt ut kunna besvara huruvida SiS kan möta de behov av insatser som finns. SiS förmår stabilisera flickors turbulenta livssituationer, vilket i sin tur är en förutsättning för ett socialt fungerande liv utan missbruk, kriminalitet eller socialt nedbrytande beteende. Vid behov av psykiatrisk specialistvård har SiS inte rätt förutsättningar, där samverkan med andra aktörer är nödvändig och avgörande för att tillgodose behoven. Integrerad vård är ett exempel på hur dessa behov bättre kan mötas. Samverkan med andra aktörer är även nödvändig för att möta behoven inom somatisk hälsa och tandvård. För att flickor, och även andra barn, unga och klienter som vårdas inom SiS, ska få den specialistsjukvård de behöver är det nödvändigt att regeringen antingen ställer hårdare krav på regionerna att tillgodose dessa behov eller ger SiS ett utökat hälso- och sjukvårdsuppdrag.

5.2.5 Hur kommer behoven av insatser se ut framöver?

SiS bedömer att behoven av insatser som beskrivs ovan också kommer att finnas framöver. De psykiatriska och neuropsykiatriska behoven, tillsammans med behov kopplade till kriminalitet och våld förväntas öka. Nedan beskrivs dessa närmare.

Psykiatriska och neuropsykiatriska behov

Det är sannolikt att både psykiatriska och neuropsykiatriska behov hos flickor som vårdas inom SiS ökar, tillsammans med en ökad samsjuklighet. Det finns en ökning av den psykiska ohälsan hos barn och unga i Sverige och i framför allt gäller detta flickor.²⁹ Detta förväntas leda till en ökning av psykiatriska behov hos flickor som vårdas inom SiS. Exempelvis förväntas en ökning av självskadebeteende och suicidbeteende. Därutöver förväntas bland annat minskade stödinsatser inom LSS leda till en ökning av flickor som tillhör personkrets 1 som vårdas inom SiS. Därtill finns ökade krav inom

²⁸ SiS. (2024e). *Kapacitetsrapport – SiS återrapportering 2023*. Dnr 1.5.1-9437-2023. Statens institutionsstyrelse.

²⁹ SiS. (2024e). *Kapacitetsrapport – SiS återrapportering 2023*. Dnr 1.5.1-9437-2023. Statens institutionsstyrelse.

skolan, i kombination med bristande tillgång till stöd för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Om inte andra alternativ utvecklas för att möta behoven inom detta område, behövs ytterligare avdelningar inom SiS med inriktningar för att möta dessa behov.

Inom ungdomsvården har SiS fyra särskilt förstärkta avdelningar med sammanlagt 15 platser, varav elva för flickor och fyra för pojkar. Under 2024 öppnas ytterligare en avdelning med plats för fyra flickor. Det är för närvarande lång kö till platser på SFA för flickor och det finns behov av ytterligare SFA-platser.

Ett utvecklingsarbete pågår för att inom ungdomsvården möta en annan grupp med stora vårdbehov, varför avdelningar för barn och unga med särskilda tillsynsbehov (STB) har utformats. Målgruppen för STB är barn och ungdomar som, i jämförelse med andra barn och ungdomar inom SiS, i högre utsträckning: 1) har använt våld mot andra och/eller sig själv, 2) avskilts, 3) vårdats i enskildhet samt 4) haft uppbrott, flyttar och behandlingssammanbrott.

Barnen och ungdomarnas svårigheter kan ha olika orsaker, så som bakomliggande psykiatriska vårdbehov, inklusive misstänkt personlighetssyndromsutveckling och trauma, men även social utsatthet och omfattande omsorgssvikt. Överlag tenderar problembilden och vårdbehoven vara komplexa. Många inom gruppen har historiskt uppvisat dominant beteenden och orsakat turbulens på tidigare avdelningar de vårdats på, vilket i många fall lett till platsreduktioner och/eller vård i enskildhet.³⁰

STB implementeras på två avdelningar för pojkar och planering finns för införande av en avdelning för yngre flickor under 2025.^{31,32}

³⁰ SiS. (2024b). *Uppdrag att genomföra ett pilotprojekt med STB-avdelningar*. Dnr 1.1.4-1693-2024. Statens institutionsstyrelse.

³¹ SiS. (2024c). *Beslut om att införa vårdkoncept för ungdomar med särskilda tillsynsbehov (STB) som en pilotverksamhet på två avdelningar under våren 2024*. Dnr 1.1.4-1693-2024. Statens institutionsstyrelse.

³² SiS. (2024e). *Kapacitetsrapport – SiS återsrapportering 2023*. Dnr 1.5.1-9437-2023. Statens institutionsstyrelse.

En annan viktig insats inom området är integrerad vård som bör bli en del av SiS ordinarie vårdutbud.³³ Den integrerade vården bör omfatta även ungdomar över 18 år. Om integrerad vård fortsatt inte kan erbjudas krävs resurser för att inom SiS möta psykiatriska vårdbehov, vilket inkluderar rekrytering av psykiatriker.

Kriminalitet och våld

Det har skett en ökning av grövre kriminalitet och gängkriminalitet bland pojkar de senaste åren.³⁴ SiS förväntar sig en ökning även bland flickor, men inte i samma utsträckning som bland pojkarna. Denna förväntan bygger på en ökning avseende antalet LSU-placerade flickor, tillsammans med tecken på en ökning av antalet kvinnor och flickor i kriminella miljöer. Hur omfattande kvinnors och flickors roll är i den organiserade brottsligheten ska undersökas av Brottsförebyggande rådet på uppdrag av regeringen.³⁵ Därutöver har det skett en förändring vad gäller häktade flickor, som ett normalår pendlar mellan fyra till sju individer för att 2023 sluta på 22 påbörjade häktningar.³⁶

Det finns tecken på ett ökat våld bland flickor inom SiS. Detta gällande både reaktivt våld och planerat och beräknat våld. Framst det planerade och beräknade våldet förväntas öka ytterligare, vilket kopplas samman med den förväntade ökningen av kopplingar till kriminella miljöer bland flickor.

För att SiS ska kunna möta behoven hos en förväntat större grupp flickor med stark koppling till kriminella miljöer finns behov av avdelningar med hög säkerhetsklassning även för flickor. SiS behöver även ytterligare kompetens och resurser för att förebygga och hantera hot och våld som flickor riktar mot andra, inklusive andra placerade flickor samt medarbetare inom SiS.

³³ SiS. (2023a). *Delrapport 1: Integrerad vård inom SiS - Uppföljning av integrerad vård 2022*. Dnr 1.1.4-3126-2023. Statens institutionsstyrelse.

³⁴ SiS. (2024e). *Kapacitetsrapport – SiS återrapportering 2023*. Dnr 1.5.1-9437-2023. Statens institutionsstyrelse.

³⁵ Regeringen. (2023). *Kvinnors och flickors roll i den organiserade brottsligheten ska undersökas* [pressmeddelande], 21 december. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/12/kvinnors-och-flickors-roll-i-den-organiserade-brottsligheten-ska-undersokas/>

³⁶ SiS. (2024e). *Kapacitetsrapport – SiS återrapportering 2023*. Dnr 1.5.1-9437-2023. Statens institutionsstyrelse.

6 Referenser

- Kalin, T., Carlson, E., Enell, S., Ander, B., Stenebrand, A. & Lindmark U. (2024). *Munhälsa och tandvård hos barn och unga på särskilda ungdomshem – Kartläggning av behov av och uppfattningar om munhälsa och tandvård* [Opublicerat manuskript].
- Kärnekull Wolfe, G., Östensson, I., Brodersen, S., Rietz, K. & Kanakariz, Z. (2023, 21 mars). Flickor "låter sig inte utsättas" för övergrepp. *Expressen*.
<https://www.expressen.se/debatt/flickor-later-sig-inte--utsattas-for-overgrepp/>
- Regeringen. (2023). *Kvinnors och flickors roll i den organiserade brottsligheten ska undersökas* [pressmeddelande], 21 december.
<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/12/kvinnors-och-flickors-roll-i-den-organiserade-brottsligheten-ska-undersokas/>
- SiS. (2020). *Särskilda vård- och resursbehov – En kartläggning av särskilt vård- och resurskrävande ungdomar och klienter som vårdats inom SiS åren 2018 och 2019*. Dnr 1.1.3-2890-2020. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2021). *Beslut om en samlad satsning för att bättre möta flickors och kvinnors behov inom tvångsvården*. Dnr. 1.1.3-1250-2021. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2022a). *Hemställan om översyn av vissa bestämmelser som styr SiS verksamhet*. Dnr 1.1.4-4201-2022. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2022b). *Samlad satsning för att bättre möta flickors och kvinnors behov inom tvångsvården – lägesrapport efter 1, 5 års arbete*. Dnr 1.1.4-6459-2022. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2022c). *Minskad gruppstorlek och förstärkt vårdorganisation på vissa avdelningar för flickor – En ettårsuppföljning*. Dnr 1.1.4-6463-2022. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2022d). *Utvärdering av de särskilt förstärkta avdelningarna, SFA – En deltidsutvärdering av implementering och vårdutfall vid SiS fem särskilt förstärkta avdelningar*. Dnr 1.1.4-6462-2022. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2023a). *Delrapport 1: Integrerad vård inom SiS - Uppföljning av integrerad vård 2022*. Dnr 1.1.4-3126-2023. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2023b). *PM Resultatredovisning – Kartläggning av psykiatriska vårdbehov bland barn och ungdomar inom SiS år 2022*. Dnr 1.1.3-4392-2023. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2023c). *Verksamhetsplan 2022–2024 – Avser planeringsåret 2024*. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2024a). *Handlingsplan med anledning av IVO:s förstärkta tillsyn av SiS ungdomshem*. Dnr 1.1.3-9994-2024. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2024b). *Uppdrag att genomföra ett pilotprojekt med STB-avdelningar*. Dnr 1.1.4-1693-2024. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2024c). *Beslut om att införa vårdkoncept för ungdomar med särskilda tillsynsbehov (STB) som en pilotverksamhet på två avdelningar under våren 2024*. Dnr 1.1.4-1693-2024. Statens institutionsstyrelse.

- SiS. (2024d). *Remissvar över betänkandet SOU 2023:66 För barn och unga i samhällsvård*. Dnr 1.7.1-8841-2023. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2024e). *Kapacitetsrapport – SiS åiterrapportering 2023*. Dnr 1.5.1-9437-2023. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2024f). *Arbetsätt och definitioner av flexibla platser*. Dnr 3.3-0904-2024. Statens institutionsstyrelse.
- SiS. (2024g). *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2022 – En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju*. Statens institutionsstyrelse.
- Thell, M. & Lind Vasques, F. (2024). *"Man ser det som ett hack. Något lätt som ingen behöver få veta"* – En rapport om barns upplevelser och erfarenheter av sugardejting. ECPAT Sverige.